

SPOMENICI U VRBANJU NA HVARU O 200. OBLJETNICI POSVETE ŽUPNE CRKVE

JOŠKO KOVAČIĆ

UDK 246.7

Centar za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara

HVAR

Izvorni znanstveni članak

Na temelju bogate arhivske građe i objelodanjene literature, Auktor opisuje sakralne spomenike na području sela Vrbanj na otoku Hvaru. Ova studija se objavljuje u prigodi 200. obljetnice posvete župne crkve u Vrbanju. Obrađeno je sedam crkava, dvije kapelice, župska kuća i groblja u selu. Opisana su umjetnička djela u navedenim objektima, vrijeme postavljanja, umjetnici i sponzori...

Selo je Vrbanj smješteno u srcu najranije naseljenog dijela otoka Hvara - ravnice koja se prostire od Staroga Grada do Jelse - i bilo je uvijek najveće i najznačajnije među hvarskim naseljima u unutrašnjosti otoka.¹

Antičko je naselje bilo i u samome polju, jer je u vrijeme "rimskog mira" (*pax Romana*) život bio siguran i u nezaklonjenim predjelima. U prošlosti su antički ostaci bili brojniji i vidljiviji negoli danas: hvarski Statut

---

* Na pomoći u pisanju ovoga članka toplo zahvaljujem hvarskom biskupu mons. Slobodanu Štambuku, g. Marku Pavičiću p. Marijana te kolegi Zdravku Fistonoiću, a posebno vrbanjskom župniku vlč. don Branimiru Marinoviću.

1. Osim staroga Hvara (danas Stari Grad) i Lisne - novoga Hvara (današnji Hvar), na otoku prije 15. st. i nije bilo primorskih naselja. (J.KOVAČIĆ, Hvarski ager u srednjem i novom vijeku, *Mogućnosti* 1/2, Sjplit 1993, 208).

iz 1331. g. spominje lokalitete Carevo polje (danas Carevac), Polačišće (polača = palača) i "stare zidove" (*muros veteres*) u polju pod selom,² a današnji se Studenac naziva u 16. st. Carev studenac,³ iz čega se dađe zaključiti da je tu prethodno postojalo kasnoantičko, ili starije, carsko imanje. Antički su ostaci bili ovdje ranije toliko znatni, da su Pribojević u 16. i Fortis u 18. stoljeću pretpostavljali da se tu u antici nalazilo gradsko naselje.⁴

Današnje je selo nastalo slavenskom, hrvatskom doseobom u ranom srednjem vijeku, ali se povuklo s polja zauzevši obrambeno povoljnije gorske pristranke. U oskudnim se hvarskim pisanim vrelima spominje istom 1331. g. a ime je očito dobilo po istoimenom izvoru Vrbanj koji se u selu navodi iste godine.⁵ Taj je izvor vjerojatno današnji Vir (drugih u selu nema), a izgubio je staro ime da se bolje razlikuje od homonimnog naselja, kojemu je prethodno dao ime i život. (Slično se dogodilo i u Jelsi, gdje je izvor Jelsa kasnije nazvan Slatina). Samo je ime "Vrbanj" fitonim - nastalo po stablima vrbe koja su rasla oko tog izvora.

Vrbanjski su spomenici odreda sakralni, a ovdje ih nabrajamo redom po njihovoj starini.

Crkva sv. Vida

Na vrhu je brda Hum (207 m), gdje se prvi put spominje 1331. godine (*montem sancti Viti, scilicet ecclesiae*).⁶ Taj "terminus ante quem" ne govori nam, međutim, određenije o starosti crkvice. S nutarnjim slijepim lukovima i asimetrično postavljenim prozorom na apsidi slogovno pripada razdoblju predromanike, a najbliži su analogni primjeri slične crkvice na obližnjem Braču, te posebno Sv. Mihovil nad Komižom i Sv. Nikola na Sušcu, obje pouzdano spomenute u drugoj polovici 12. stoljeća, iako se ta-

---

2. (S. LJUBIĆ), *Statuta ... civitatis et insulae Lesinae* (Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium, I, III.), Zagrabiae 1882-3, (dalje: Statuta), 206, 209.

3. Godine 1593: "*Zareu Studenaz, uilla uocata Varbagno*" - Arhiv Boglić-Božić u Hvaru, IV. Famiglie Nobili.

4. M. NIKOLANCI, *Antikni spomenici otoka Hvara. Popis spomenika otoka Hvara*, Split 1958, 56-57 i 58.

5. ... *ad casale de Varbagno, et ... usque ad fontem, qui vocatur Varbagno*. Statuta, 206.

6. Isto, 204.

kav način gradnje znao protezati i na kasnije razdoblje, što bi ovdje možda sugerirala uporaba pravilnije klesanog kamenja. Crkva je sagrađena uz pravadnu gomilu na vrhu brda koje dominira središnjim hvarskim poljem i gdje je od pamtivijeka bilo svetište i utvrda, a sam bi naslovnik, sv. Vid, govorio o pokrštenju ranijeg poganskog slavenskog kulta.⁷

Crkva je bila zapuštena i ruševna već u 17. stoljeću.⁸ Danas su joj jedva djelomično sačuvani perimetralni zidovi. Žalosno je da spomenik iz tolike narodne starine ostaje i danas u ovakvom stanju.

Crkva sv. Kuzme i Damjana

Utemeljena je 1403. g. na osnovu oporučne odredbe Vrbanjanina Stipana Bilopopića, a pravovlasnici su, osim njegove udovice Grube, bili i brojni drugi Vrbanjani.⁹ Godine 1427. spominje se kao jedna od nadarbina "dušobrižnika donjih sela", tj. zajedničke kaptolske župe Staroga Grada, Dola i Vrbanja.¹⁰ Po tome se čini da je jedno vrijeme bila u funkciji župne crkve. Papinski pohoditelj Valier kazuje 1579. g. da su juspatroni za dvije trećine stanovnici vrbanjske kolonije Vrboske, a jednom trećinom Vrbanja-

---

7. O crkvi i njezinim slogovnim odredištima vidi: N. DUBOKOVIĆ NADALINI, *Srednjovjekovni i noviji spomenici otoka Hvara. Popis spomenika*, (bilj. 4), 73-74; D. DOMANČIĆ, *Srednji vijek. Spomenici otoka Brača*, (Brački zbornik 4), Zagreb 1960, 113-141; C. FISKOVIĆ, *Lastovski spomenici. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 16, Split 1966, 52, 53-54, 62, 87-89, 148 (učestalost se bočnih lukova na Lastovu možda može objasniti slijeđenjem "arhetipa", Sv. Nikole u Sušcu); ISTI, *Spomenici otoka Visa od IX. do XIX. stoljeća. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 17, Split 1968, 71-74; J. KOVAČIĆ, *Iz hvarske kulturne baštine*, Hvar 1987, (šapirografirano), 8 - 9; M. ZANINOVIĆ, *Hum - Sveti Vid, gradina kod Vrbanja na Hvaru*, Obavijesti HAD 3/XX, Zagreb 1988, 37-39.

8. Godine 1627. crkva je posve zapuštena, s velikom rupom na svodu, a već je tada porušen pročelni zid (Biskupski arhiv u Hvaru, *Visitatio ... Maravii*, 163 - 164). Godine 1760. spominje se kao "... *nonnullis ab hinc annis collapsa, et prophanata*" - isto, BEČIĆ ... *Visitaciones*, 132.

9. Kaptolski arhiv u Hvaru, XVIII. a, 4 i XV, 14; Župni arhiv u Brusju, zapis don Jure Dulčića; arhiv Centra za zaštitu kulturne baštine u Hvaru, arhiv Remigija Bučića, 33 (Grubu naziva Julija!); A. ZANINOVIĆ, *O hrvatskom piscu 16. vijeka hvarskom dominikancu Jurju Zebiću*, VAHD LII., Split 1950, 139, bilj 21 (Gruba da je Giuba = Juba, Ljuba). - Zebić je podrijetlom ili rodom iz Vrbanja.

10. N. DUBOKOVIĆ NADALINI, *Rasprave i članci*, Split 1988, 24-25.

ni.¹¹ Francuzi su početkom 19. st. podržavili ovu nadarbinu, pa je crkvice nakon toga bila zapuštena, a obnovljena je i vraćena bogoštovlju 1888. g. nastojanjem župnika don Stipe Mulanovića.¹² Danas joj je opet najpreče potrebna obnova.

Crkva ima četvrtastu apsidu presvođenu polukružnim svodom i lađu pod prelomljenim svodom. Svod apside nad vijencem jednostavna četvrtasta presjeka i imposti na zvoniku - gornji u profilu zakošeni, a donji polukružni - podsjećaju još na romaniku, kao i jednostavna niša za žrtveni pribor te naknadno zazidani prozorčići-strijelnice na pročelju, začelju i bokovima. "Najgotičkiji" je naglasak građevine pročelna preslica zvonika, više visinom negoli oblikom, koja se lijepo ističe među maslinama i gomilama. Crkvice je (pokrivena predajnim kamenim pločama), dakle, građena u gotičkom slogu uz romanička prisjećanja, a u obnovi 1888. g. dobila je nove bočne prozore, klupice na pročelju te zidane vjetrobrane na apsidi.

Lijepi je drveni barokni oltar s motivom cvijeća iz 1724. godine, kada je iz Hvara prebačen u Vrbanj preko Vrboske. Obojio ga je 1726. slikar Bernardo Paoletti, a oltarnu sliku načinio 1725. splitski slikar Mihovil Luposignoli.¹³ Ta je slika ubrzo propala, jer se već 1745. g. crkva spominje bez nje.¹⁴ Današnja pala iz vremena prošlostoljetne obnove crkve čuva se u župnom uredu.

Župna crkva Svetoga Duha

Prvi se put spominje 1457. g. kada don Cvitan Petrović i bratovštinari dobivaju osnivačka prava na "crkvu" (kapelu) sv. Petra i Martina koju su sagradili "uza staru crkvu Sv. Duha". Godine 1460. izjavljuju da je zakladna isprava iz 1457. g. krivo napisana: oni da su zapravo sagradili novu

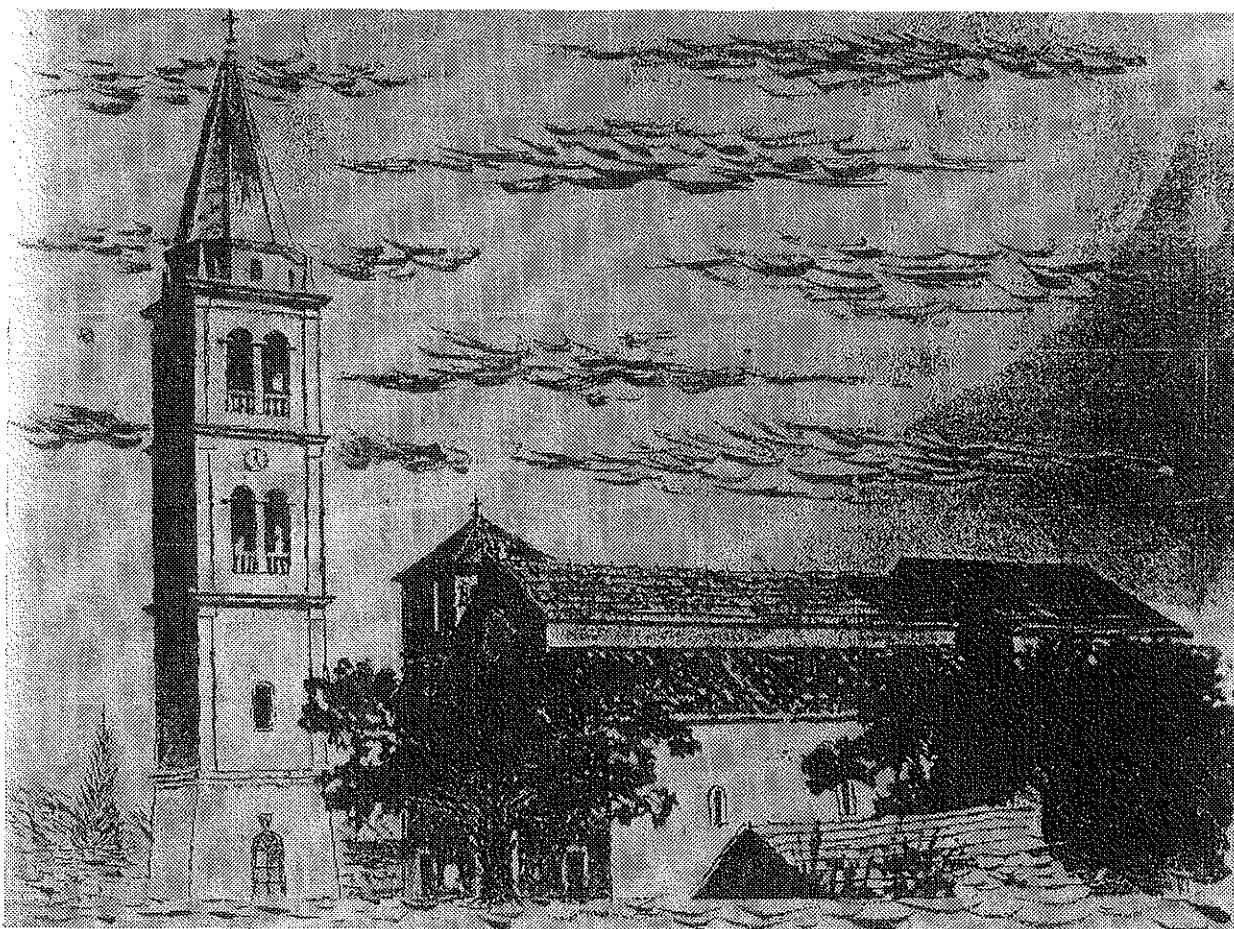
---

11. D. DOMANČIĆ, *Valierova vizitacija na otoku Hvaru i Visu*, Arhivska građa otoka Hvara I, Hvar 1961, 37.

12. Biskupski arhiv u Hvaru, br. 646/1888. (Protokol); Župni arhiv u Vrbanju, tekući spisi; "Duhovski plamen", Župni list, Vrbanj (šapirografirano), 3(13)/1974, 10.

13. Biskupski arhiv u Hvaru, svz. Vrbanj II., Beneficij Sv. Kuzme i Damjana. - Možda su tvorci oltara bili Cadinella i Medici, analogno onom sv. Ante (v. bilj. 44). - O Luposignoliju v. K. PRIJATELJ, *Barok u Dalmaciji*. Barok u Hrvatskoj, Zagreb 1982, 711.

14. Biskupski arhiv u Hvaru, Bonaiuti Visitaciones, II., 479.

Crtež župne crkve Svetoga Duha prije Drugoga svjetskog rata.

crkvu Sv. Duha s oltarima sv. Petra i sv. Martina; godine 1475. dobivaju bratimi od Biskupa pravo da tu staru i novu crkvu spoje u jednu, te da biraju svog kapelana (*plebanum*).¹⁵ Tim su se postupnim koracima Vrbanjani nastojali osamostaliti od kaptolskog patronata, te dobiti u selu stalnog svećenika. Pogrešno je, međutim, mišljenje da je to značilo i formalno-pravno osamostaljenje, jer se i stotinu godina kasnije, za Valierove vizitacije 1579. g. izričito veli da je tadašnji "kurat" bio izabran od Kaptola, "kojemu pripada pravo imenovanja svih župnika ovog otoka, ali ipak s odobrenjem Ordinarija", dok su seljani tada bili samo juspatroni oltara Sv. Duha, s posebnim kapelanom-nadarbenikom.¹⁶ Pravo je biranje župnika, dakle, prešlo na župljane istom kasnije.

15. N. DUBOKOVIĆ NADALINI, n. dj. (10), 27-29.

16. D. DOMANČIĆ, n.dj. (11),36; J. FRANULIĆ, *Valierova vizitacija*, Hvar 1976 (šapirografirano), 32 i 33.

Crkva građena i pregrađivana od 15. do 17. stoljeća nestala je u novoj gradnji, izvršenoj uglavnom kroz 18. stoljeće, a jedini su ostatak prvotne crkve, ili crkava, možda glavice stupova sada u Sv. Mihovilu.

Čini se da se nova crkva počela graditi od pročelja. Početkom studenoga 1726. g. dopusti hvarski knez Dominik Pasqualigo gradnju kapele Presvetog Križa, a 1727. g. bratimima Svetog Duha da ostatak prihoda utroše na luk od sumartinskog ili drugog kamena za novu kapelu nasuprot onoj Križa već sagrađenoj (*Arco di pietra bianca à San Martino di Brazza, ò altroue doue più espediente gli paresse p(er) l'apparecchio della Capella nuoua all'incontro della già fabricata, et eretta, con N(ost)ra licenza, p(er) il Santissimo Crocefisso*). Gradnja se otegnula i do 1744. g. kad se za dovršetak odobravaju sredstva bratovština Sv. Ante i Ruzarija. U studenom se pak 1749. g. govori o 400 libara za dovršetak zvonika, tj. danas porušene zvonare na pročelju.¹⁷ Ta je prva faza gradnje završena, izgleda, 1752. godine.¹⁸

Nastavak je gradnje uslijedio tek potkraj toga stoljeća. Na Antunovo (13.VI.) 1781. g. dopusti Biskup vrbanjskom župniku da blagoslovi kamen-temeljac nove glavne kapele.¹⁹ Još ranije, u veljači iste godine, na blagdan mjesnoga zaštitnika sv. Generoza 4.II., bratimi sabrani pred crkvom "all' ora solita" izabiru prikladnog majstora koji bi nastavio započetu gradnju, a na temelju predočenog nacрта (*Soggetto capace a dirigire la Fabrica della Chiesa già da loro deuisata fabricare in aggiunta della Base al p(re)se)nte fatta come per disegno espostoli*). U tu je svrhu izabran proto Mihovil Raffanelli iz Molfette (kod Barija u južnoj Italiji), nastanjen u Markarskoj, zajedno sa svojim šurjakom (cognato) majstorom Vickom Vesaggiom (Visaggio) također iz Molfette. Bratimi su opunomoćili svoje zastupnike da s tim zidarima sklope ugovor na 160 cekina za kamen čitave gradnje (*intiera Fabrica*), te sve potrebne radove.²⁰

---

17. Župni arhiv u Vrbanju, sv. 1651 - XIX. st.

18. La Chiesa Parrocchiale ... fù ampliata dal suo stato primevo nell'Anno 1752 - "Stato ... della Chiesa Parrocchiale di Verbagnò ... 1847." (D. LOVRIĆ, *Arhiv župe Vrbanj*. Periodični izještaj Centra za zaštitu kulturne baštine općine hvarske, 12/1968. - šapirografirano -, 5). Prema arhivu Machiedo u Hvaru (D VII. Inskripcije) na pročelju je nekad stajao natpis: MDCCLII DIE.XI.MAII.

19. Biskupski arhiv u Hvaru, Riboli Epistolar. Vltimus, 6.

20. Župni arhiv u Vrbanju, nav. svezak (bilj. 17).

Kada je biskup Stratiko početkom svibnja 1786. g. pohodio ovu crkvu, nije odredio nikakve potrebite nabavke "da se ne opterećuje puk, koji gradi novu crkvu troškom i većim od svojih mogućnosti."²¹

U kolovozu 1790. g. Knez odobri da isti M. Raffanelli kao proto "spasi od rušenja" ostatak "stare gradnje vrbanjske župne crkve" (*il restante dell' antica Fabrica della Chiesa Parochiale di verbagno*). Raffanelli se u ožujku 1791. g. obvezao nadstojnicima gradnje da će "obnoviti nesavršene" lukove lađa prema onima uz glavnu kapelu, načiniti im glavice i nastaviti vijenac (*rinouare gl' archi, che s' attrouano imperfetti, e questi stabilire in perfetissima figura alli due primi contigui alla Capella Maggiore, con rinouare i loro Capitelli, con la Cornice andante, e alle fasce sotto il resto della Naue*). Imao je također načiniti okrugli prozor na pročelju jednake veličine i oblika poput onoga na začelju (koji je, zazidan, još sačuvan - *Stella alla fazzata della Chiesa che corrisponder dourà a quella della Capella Mag.e e ciò nella sua grandezza, e forma eguale*), te isklesati sve potrebno kamenje iznutra i izvana, kamen plovučac (*tuffo*) za svod crkvenog broda i žlijeb za zvonik, sve za 90 cekina. Isplate su trajale od lipnja 1791. g. do rujna 1792., a plaćeni su proto Raffanelli (uz ostalo za pročelnu ružu - "Stella nella Prospettiua" - 150 libara), njegovi sinovi Lovro, Luigi i Filip, majstori Štambuk Juraj, Andrija i Petar (koji je za svod pod zvonikom - "intiero Arco sotto il Campanile" - plaćen 15 cekina), a uz njih Josip Costa, Juraj Marinelić te domaći Ivan Budrović, Donko Čubretović i Petar Bratanić.²² Sakristija sjeverno uz glavnu kapelu ima na bačvastom svodu dvostruki barokni kvadrilob koji podsjeća na onaj u sakristiji Sv. Nikole u Starome Gradu, koju su uz Škarpe gradili i majstori Štambuk iz Vrboske malo iza vrbanjske sakristije, naime 1793. - 1798. godine.²³

Hvarski biskup dominikanac Ivan Dominik Stratiko posvetio je tu novu, današnju vrbanjsku župnu crkvu u četvrtu nedjelju po Uskrsu, 28. travnja 1793., ugradivši u (glavni) oltar moći sv. Generoza, Benedikta i Gaudencija. Odredio je da se posveta slavi na Veliki četvrtak, ali je časoslov s osminom ipak zadržao za posvetni dan, 28. IV. Naredio je i postavljanje

21. *Vespere visitata Ecclesia nihil decretu(m) est, ne gravet(ur) sumptib(us) populus, novam Ecclesiam construens, impendio supra vires existimato* - Biskupski arhiv u Hvaru, *Visitatio I. Stratico*, 44.

22. Župni arhiv u Vrbanju, nav. svezak (bilj. 17).

23. J. KOVAČIĆ, *Nekoliko podataka o starogradskim spomenicima* (u tisku).

natpisa o posveti,²⁴ koji je na nadvratniku ulaza u sakristiju:

D. O. M.

TEMPLVM HOC. SOLEMNI. DEDIC. FVIT SVB INVOCA.
SP. SANC. A IO. DOM. STRATICO. EPO. PHAR. DOM IV POS.T PA
SCHA. A.D. MDCCXCIII ET EIVS ANNIV. FEST. CONSTIT.
FER. V. IN CAENA DOM. OFFIC. AD IV KAL. MAIJ. RESERVATO.

tj.: *"Deo optimo maximo. Templum hoc solemniter dedicatum fuit sub invocatione Spiritus Sancti a Joanne Dominico Stratico episcopo Pharensi, dominica quarta post Pascha anno Domini millesimo septingentesimo nonagesimo tertio, et eius anniversarium festum constitutum feria quinta in Caena Domini, officio ad quartum Kalendas Maias reservato."*

Vrbanjska je župna crkva tako sagrađena kao trobrodna bazilika s pačetvorinastom apsidom. Između glavne lađe i bočnih brodova su po tri para piona spojenih polukružnim lukovima. Jednostavna profilacija piona i lukova s "pužem" na zaglavnom kamenu govori o "prigušenom" seoskom baroku, dok je svod glavnoga crkvenog broda blago zašiljen i svjedoči o nastavljanju gotičkih tradicija i u kasnom 18. stoljeću. Možemo je smatrati djelom udomaćenog graditelja Mihovila Raffanellija, jer je iz prije izloženoga vidljivo da je on dovršio crkvu "usavršavajući", tj. mijenjajući ranije sagrađeni dio. U 19. su stoljeću lađa i kapela ukrašene štukaturama, možda oko 1879. g. kada se crkva obnavljala.²⁵ Kao ukras stropa glavne kapele naslikani su na platnu likovi četiriju evanđelista, dok je crkva dobila nove, uže prozore s klesanim okvirom, umjesto starijih četvrtastih sa segmentnim lukom, koji su zazidani.

Već su koncem 19. st. htjeli produljiti crkvu;²⁶ potres koji je potkraj 1930-ih godina ošteti zgradu te želja crkvene uprave da se tada dobivene agrarne obveznice korisno ulože, doveli su 1940. g. do produljenja za oko

24. Biskupski arhiv u Hvaru, Visitatio II., Stratico, 31-34.

25. Župni ured u Vrbanju, tekući spisi.

26. Vrbanj dne 2. ožujka 1900. Ovo mjestno pučanstvo sporazumno su podpisanim crkvinarstvom prisiljeni od preke nužde, misli izključivo na svoj trošak produljiti nešto župsku crkvu, te istodobno i promjeniti pročelje iste, pošto je ovo prava grdesija sa svakog pogleda - /!//

Nazad godina dalo je napraviti za rečenu svrhu i dotični nacrt sa trebovnikom ... (Župni arhiv kao gore). - Ali, istoga dana Crkvinarstvo traži za novi (?) nacrt crkve arhitekta Ćirila M. Ivekovića (Biskupski arhiv u Hvaru, br. 381/1900, Protokol).

Kip Gospe od Utišenja (oko 1500.g.)

Kip sv. Roka (poč. 17. st.).

Snimio Z. Fističić.

4 m (širina pjevališta) prema zapadu, dok je južni zid crkve dobio ružne cementne potpornjake. Srušeno je tako staro pročelje s toretom zvonika na sjevernoj strani a sagrađeno beživotno "moderno", što je velika šteta.²⁷

27. Prema sjećanju M. Pavičića, te staroj fotografiji (panorama sela) i jednom crtežu kojih nam je faksimile ustupio, razabire se da je pročelje imalo rustičnu

Novi zvonik sjeverozapadno blizu pročelja sagrađen je 1900. g. i posvećen Srcu Isusovu (natpis).²⁸ Neobaroknog je oblika sa zakošenim podnožjem, ulazom u bunjatu i stupićima balustrade u gornjim ložama, te osmerokutnom završnom piramidom na plitkom tamburu.

Za razliku od same župne crkve koja je mlađa, njezin je *namještaj* sačuvao i starije umjetnine, već iz konca 15. stoljeća. Opisat ćemo žrtvenike i njihovu opremu idući smjerom kazaljke na satu, počevši od zapadnog oltara u sjevernoj lađi.

Taj je oltar *Uznesene ili sv. Nikole* baroknih oblika i od obojena drva, a načinio ga je 1748/1749. g. starogradski majstor Ivan Vranjican-Papica po vlastitom nacrtu (g.ta il disegno dà esso esibito) za 8 cekina. Lipovina i drugo drvo za izradu prevezeni su iz Senja i Mletaka, a oltar postavljen na svoje mjesto prvih dana 1750. godine. Veoma oštećena oltarna slika djelo je nepoznatog primitivnog umjetnika iz 1760. godine,²⁹ a prikazuje na vrhu Uznesenu, pod kojom su (s desna na lijevo) sveci: Antun Opat, Alojzije Gonzaga, Nikola, Vinko Fererski i jedan franjevac. No, najzanimljiviji je na oltaru drveni kip "Gospe od Utišenja" (visina 75 cm), koji su po predaji Vrbanjani našli u šumi na obližnjem otočiću Šćedru.³⁰ Bogorodica sjedi na prijestolju razmaknutih, pri dnu prekrivenih nogu (dno sa stopalima je odrezano, sigurno zbog ranijeg oštećenja). Odjevena je u plašt koji posebno oko donjega dijela tijela tvori lelujave, uspjele nabore. Na krilu drži uspravljeno golo Dijete, kojemu je međutim tijelo od bedara nagore otpalo. Kip je u 19. st. nanovo obojen i pozlaćen, mjestimice i popravljan, a dodano mu je novo postolje i kruna. Zbog toga, prije potrebite obnove i uklanjanja kasnijeg pre-maza, i nije moguće donijeti pouzdan sud o umjetnini. Gospino se tijelo lagano povija u "S" crti, a haljina sa zvijezdicama pokriva male, plosnate grudi i izbočen trbuh. Vjerojatno je ovaj gotičko-renesansni kip nastao oko

---

baroknu notu s trojim vratima ravnog, profiliranog nadvratnika, a posred gornjega dijela okrugli prozor.

28. Postojao je neki nedatirani projekt zvonika od S. Vranjicana (D. LOVRIĆ, n. dj. /18/, 6), a gradnju je vodio poduzetnik Mariotto (Biskupski arhiv u Hvaru, br. 1117/1899, Protokol). Prema popisu Regionalnog zavoda iz 1974. (D. Domančić), na zvoniku je zvono mletačke ljevaonice De Polis iz 1701. godine.
29. Historijski arhiv u Zadru, Bratovštinske knjige br. 148 (Libro ... di Sant'Antonio di Padoua ... di Verbagno), 37-38, 40, 41 v, 60 r-v.
30. Arhiv Centra za zaštitu kulturne baštine u Hvaru, 22 B 9/7, 31; "Duhovski plamen" (bilj. 12), 4/1972, 12.

1500. godine, i, ako je predaja o njegovoj provenijenciji točna, mogao je biti središnji dio retabla samostanske crkve u Mostiru na Šćedru, gdje su se nastanili dominikanci oko 1486. godine.³¹ Jedini je iz toga vremena i stila na Hvaru, jer je slični kip jelšanske "Gospe Stomorene", prenesen 1538. g. iz Čitluka (danas Gabele) u Hercegovini, godine 1771. uništio grom i nakon toga je bio načinjen današnji.³²

Slijedi u sjevernoj lađi prema kapeli mramorni žrtvenik *Gospe od Ružarija*. Prethodio mu je drveni, kojemu je donji dio (antependio, ò sia mensa) načinio 1750. g. već znani Ivan Vranjican-Papica. Te je godine plaćen i meštar Nikola Vujić za oltarne stube (kao i 1748. Josip Petrović u istu svrhu). Godine 1788. bratimi su Ružarice jednoglasno zaključili podignuti sadašnji, mramorni oltar. Podigao ga je udomaćeni vrbovački proto Pavao Bruttapelle, čini se već iduće 1789. godine,³³ a isplaćivan je do 1792. godine.³⁴

Ovdje nećemo govoriti o vrijednoj Gospinoj ikoni na ovom oltaru (o njoj će pisati drugi auktor), ali napominjemo da se spominje istom 1612. godine,³⁵ dok se Gospin žrtvenik ranije ne navodi. Bratimi su i drugi Vrbanjani ikonu i oltar nastojali ukrasiti što bogatijim uresom. Tako je 1709. g. nabavljen u Splitu stakleni zapor, vjerojatno isti koji i sada štiti ikonu, a okvir mu je 1750. g. pozlatio Ivan Vranjican-Papica; godine 1745. nabavljen je sačuvani ophodni štap s Gospinim likom, tzv. "stella"; godine 1752. kupljeno je u Mlecima srebreno kandilo (lampada) za 1475 libara. Godine 1754. Gospina je ikona pozlačena, čini se također u Mlecima, a 1757. u kolovozu plaćaju starogradskoga meštra Kuzmu Bučića za izradu nosiljke na kojoj se ikona nosila u ophodu da se isprosi kiša (Portatile della B. Verg.e p(er) l'occorenze di Pioggie). Godine 1772. naslikao je neki slik-

---

31. S. KRASIĆ, *Congregatio Ragusina Ord. Praed.*, Romae 1972, 65; N. DUBOKOVIĆ NADALINI, n. dj. /10/, 196 sl. i 264.

32. N. DUBOKOVIĆ NADALINI, Nekoliko dokumenata o hvarskim spomenicima, *Bilten Historijskog arhiva komune hvarske* 3-4, Hvar 1961, 23; Isti, n.dj. /10/, 235; Biskupski arhiv u Hvaru, Riboli Extraor. P(ri)mus, 103-105.

33. J. KOVAČIĆ, Andrija Bruttapelle i njegova radionica, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 31, Split 1991, 350.

34. Historijski arhiv u Zadru, Bratovštinske knjige br. 147 (Presv. Ruzarij u Vrbanju), 74, 75, 76v, 77.

35. Govori se o srebrenoj kruni "pre imagine Gloriose Virginis" - Biskupski arhiv u Hvaru, *Cedulini Visitationes* 5, 476. Za ovaj se žrtvenik gradila posebna kapela 1627. - Isto, Morarijeva vizitacija (bilj. 8), 163.

ar Giacinto otajstva krunice oko Gospine slike (koja su propala zajedno sa starijim drvenim žrtvenikom), a 1781. g. dano je spominjanom Vranjicanu-Papici 160 libara za ponovnu pozlatu okvira staklenog pokrova ikone (Teller del Rosario) i bratimskog znaka - "stella". Godine 1784. načinjen je srebre- ni okov (Busto d'argento, abito) ikone od brojnih zavjetnih darova Gospinu liku, koji se nabrajaju;³⁶ na novom je oltaru naslikao otajstva ruzarija 1793. g. slikar Giacomo Ton (koje bi skicozne male medaljone valjalo obnoviti). Sačuvana su i dva pozlaćena ophodna svijećnjaka iz 1796. godine.³⁷

Mramorni glavni *oltar Sv. Duha* nastajao je postupno na mjestu drve- noga. Mramorno je svetohranište podignuto 1771. g. i blagoslovljeno Bi- skupovom dozvolom koncem te godine.³⁸ Mramorna je menza mogla nastati 1793. g. kada je oltar bio posvećen zajedno s crkvom (o čemu smo već govorili). Tek je 1857. g. Biskup načelno odobrio ugovor Crkvinarstva s altaristom Dominikom Bertapelleom za zamjenu drvenoga gornjeg dijela ol- tara mramornim.³⁹ Bertapelleovi (Bruttapelleovi) iz Vrboske su možda načinili i donji dio mramornog žrtvenika, koji je usklađen s gornjim.

Oltarnu sliku "Silazak Duha Svetoga" koju je naslikao mletački slikar flamanskog podrijetla Baldissera D'Anna objavio je K. Prijatelj,⁴⁰ a ovdje bismo donijeli par dodatnih podataka. Već su 1614. g. bratimi gradili novu apsidu, jer stara bijaše premalena; novu je palu, kupljenu od naroda za 250

---

36. Okov je skinut kada je 1976. ikona popravljena u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Splitu - Periodični izvještaj (bilj. 18), 81/1976, 7.

37. Računska knjiga Presv. Ruzarija (bilj. 34), 11v, 67v, 76v, 81v, 84, 94, 127, 140, 145r-v, 152 sl., 160, 169. - Popis Gospine zlatnine za ukinuće bratovštine v. u Historijskom arhivu u Zadru, Francuski spisi, Uprava državnih dobara, kut. IV., 505-507.

38. Biskupski arhiv u Hvaru, Riboli Epistolar. Secundus, 16. - Gradnju, su, kao i druge važnije nabavke u crkvi, pomagale i druge bratovštine (računska knji- ga Ruzarija /bilj.34/, 124 i 125).

39. Nav. računski knjiga Sv. Ante (bilj. 29), 26r-v; Biskupski arhiv u Hvaru, br. 139/1857 (spominju i palu "che, sebbene non ne abbia certo grido, è tut- tavia di molto prezio". Oltar je dovršen 1860. (Biskupski arhiv, br.337/ 1860).

40. Slike Baldassare D'Anna u Dalmaciji, *Prilozi povijesti otoka Hvara III.*, Hvar 1969, 79, 80, 84. - Već je V. Lago (*Memorie sulla Dalmazia II.*, Venezia 1870, 276) objavio slikarevo ime, pročitano od župnika N. Sti- pišića. - Sliku je obnovio I. Lončarić (Restauratorska radionica JAZU) 1965., na trošak Centra za zaštitu kulturne baštine u Hvaru (arhiv Centra, Dokumenta- cija, 49).

dukata, blagoslovio biskup Cedulin 21. listopada 1621., "hvaleći pobožnost puka, koji poveća i uresi crkvu".⁴¹ Neosnovana je, dakle, predaja da pala potječe iz Sv. Marka u Hvaru, gdje se uostalom slika Duhova nikako i ne spominje.

Ističemo i kamenu ogradu glavne kapele, nažalost zbog visine uklonjenu 1970-tih godina. Tako je nesumnjivo nastala kad i sama nova apsida, dakle koncem 18. stoljeća, prošupljena je gotičkim četverolistima kao još jedna potvrda slogovnih zakašnjenja na našoj obali. Moguće da je za uzor poslužila prekrasna pregrada kapele Sv. Križa u hvarskih franjevacu, djelo Petra Andrijića iz prve polovice cinquecenta.⁴²

U južnoj je lađi do glavne kapele *oltar sv. Ante Padovanskog*. Posebna se kapela ovog oltara spominje 1700. godine.⁴³ Oltar je drven, s marmornom menzom vjerojatno iz 19. stoljeća. Njegovo su podignuće odredili bratimi svečeve bratovštine u listopadu 1722. g., kad je isplaćen i predudjam majstorima Menegu Cadeinelli i Lorenzu Mediciju. U siječnju 1723. g. uredio je kapelu Frane Škarpa; oltar je prebačen iz Hvara i postavljen uz pomoć vrbanjskih meštara Ante Ljubića, Stipe Matkovića i Petra Regojevića do Antunova iste godine. Tad se nabavlja i drveni svečev kip iz Mletaka, koji je prevezao starogradski brodar Šimun Staniceo-Bervaldi. Uz brojne Vrbanjane, i biskup je Asperti priložio 200 libara. Godine 1743. plaćeno je za dolazak prota iz Hvara koji je načinio nacrt za novu nišu svečeva kipa, a 1777. g. plaćen je Matij Vranjican za novo bojenje oltara.⁴⁴

Posljednji je u južnoj lađi do pročelja *oltar Sv. Križa*. Gornji mu je dio drven u imitaciji mramora (tzv. "finti marmi", na koji su način i skromnije crkve dobivale pomodni namještaj raskošnijeg izgleda), a donji mramoran valjda iz 19. st., iako je još 1775. g. bio plaćen Petar Štambuk za njegov antependij.⁴⁵ Iza vratnice od starinskih staklenih okana u oltaru je drveno

---

41. Nav. Cedulinova vizitacija (bilj. 35), 487 i 526; ... *benedixit solemniter Pontificalib(us) paramentis indutus, nouam palam et tabernaculu- alataris maioris cu(m) imagine s.ti Spi(ri)ti !!! sup(er) Apostolos linguis igneis descendens ... colaudans deuotionem populi, qui ecc.am ampliauit atq. exornauit.* Isto, 533.

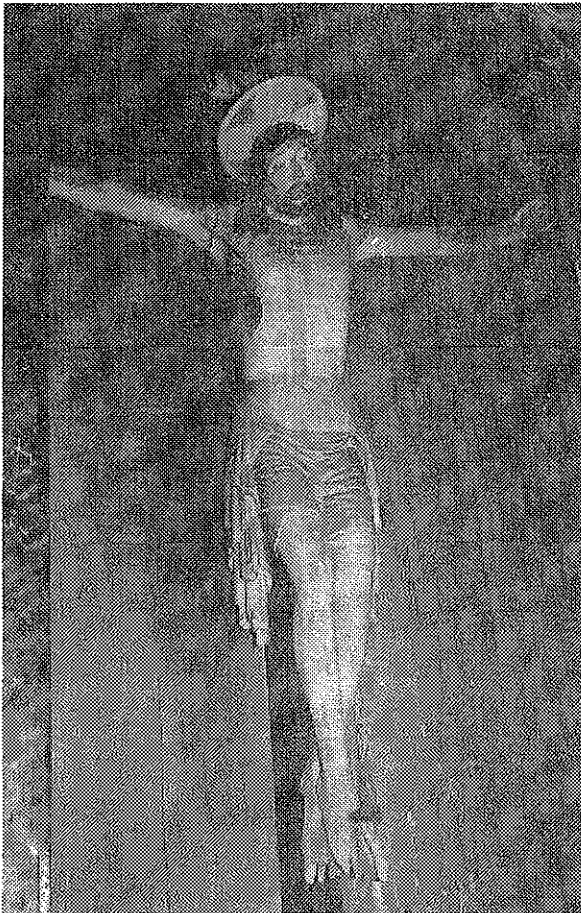
42. D. DOMANČIĆ, Reljef Nikole Firentinca u Hvaru, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 12, Split 1960, 177-178.

43. Biskupski arhiv u Hvaru, Rovetta Visitatio, 59.

44. Računska knjiga bratovštine Sv. Ante (bilj. 29), 3-5v, 10, 29, 91v.

45. ISTO, 89.

raspelo (korpus o. 157 x 144 cm), jamačno najvredniji vrbanjski likovni spomenik. Pokušali bismo ga datirati u konac 15. stoljeća, iako (analogno kipu Gospe od Utišenja) o njemu ne može biti meritorna suda dok se ne re-

staurira i ne uklone noviji premazi i "uljepšavanja", od kojih je posljednje obavio nevješti mjesni majstor ne tako davne 1929. godine.⁴⁶ Ukazali bismo na neke sličnosti s najpoznatijim dalmatinskim rezbarem iz 15. st., splitskim kanonikom Jurjem Petrovićem: pripeta stopala koja se zrakasto šire prema sada oštećenim prstima, donekle i stilizacija nabora perizoma, no nadasve lice Raspetoga s rastvorenim ustima u kojima se naziru zubi, tankim brkovima i bradom (oboje naknadno "pojačano") te bujnim uvojcima kose sastavljenim od manjih pramenova. Ali Petrović, koga možemo nazvati majstorom "izdišućega Krista" (*Christus exspirans*),⁴⁷ očito nije radio ovo raspelo: ne samo zbog drukčijih crta lica, nego i bitno drukčije zamisli - u

smirenim udovima, prsnom košu i abdomenu bez dramatičnijeg pregiba jasno se očituje renesansni otklon od gotičke izražajnosti, od "izlomljenih" Kristovih tijela Petrovićevih raspela, dok profinjeni "stalaktiti" bočnih nabora perizoma odudaraju od oštih "mosura" ranijih stilizacija. Stoga bismo (iako bez uporišta u dostupnim analogijama i literaturi) ovo značajno raspelo pripisali zasad neznanom Petrovićevu sljedbeniku iz konca quattrocenta. Ono je prvotno (vjerojatno na gredi) stajalo posred crkve, gdje ga spominju vizitacije u 17. stoljeću.⁴⁸

46. "Duhovski plamen" (bilj. 12), 2/1974, 4.

47. O Petroviću v. I. FISKOVIĆ, Prijedlog za kipara Jurja Petrovića, *Peristil* 8-9, Zagreb 1965/66, 75-93 i J. BELAMARIĆ, Gotičko raspelo iz Kotora, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 26, Split 1986-1987, 144-145, bilj. 45.

48. ... *in medio Ecc.e* - Morarijeva vizitacija 1627. (bilj. 8), 163; 1637. posred crkve "in loco patenti" - isti Biskupski arhiv, de Georgiis ... *Visitationes*, 449.

Od ostalog inventara spomenimo posebno dva drvena anđela-lučonoše na glavnom oltaru (vis. o. 77 cm). Prvi se put spominju 1627. godine⁴⁹ te pripadaju istome mletačkom drvorezbarskom krugu (iako ne i istome majstoru) kao i Porijevi anđeli-svirači, također iz prve četvrtine seicenta, u obližnjoj Vrboskoj.⁵⁰ Ističe se i veliki viseći srebreni svijećnjak posred crkve, po predaji istočnjački rad.⁵¹

Kao i drugdje, i vrbanjske su crkve u prošlosti gradile i opremale mjesne bratovštine (glavna Sv. Duha, Ružarice i Sv. Ante), a po njihovu ukinuću od Francuza župno crkvinarstvo. U njihovu nastojanju da crkva bude što ljepša i što bogatije urešena ogledala se ljubav prema vjeri, Crkvi i zavičaju. U Vrbanju ima još crkvice i kapelica koje po sebi ne predstavljaju važnije spomenike, ali su dio već dobrano načetog izvornog ambijenta, a u njima se može naći i vrijednoga inventara.

Crkvice sv. Josipa

Smještena je na sjevernom podanku brda Hum, a novosagrađenu ju je blagoslovio hvarski biskup Anđeo Petar Galli 24. svibnja 1802. godine.⁵² Na oltaru je slika Sv. Obitelji (80 x 55 cm), dopadljivo ulje koje je 1854. g.

---

49. Morarijeva vizitacija (bilj. 8), 162: glavni oltar ima "Icona(m) lignea(m) deaurata(m) cu(m) pictura Sp(iritu)s S(an)cti descendentis in discipulos congregatos cu(m) duob(us) Angelis ligneis deauratis".

50. K. PRIJATELJ, *Due scultori veneti in legno del seicento in Dalmazia, Arte veneta*, ann. XXXII (1978), p.o., nepagin.

51. "Duhovski plamen" (bilj. 12), 10/1974, 4. - Od ostalih nabavki valja spomenuti 1725. izradu triju ormara u sakristiji (Lorenzo Medici) i novu propovjedaonicu. - Kao bilj. 34, 34-35.

52. Ill(ustrissi)mus et R(everendissi)mus D.D. Episcopus ad locum vocatum Kargnena Gomila e parte borree in declive montis Hum existentem, ubi Ecclesiolam absque altare, sed cum Sacre Familie solum depicta imagine recens erectam ex populi devotione in honore S. Joseph Sponsi B.V. Marie benedixit... - Biskupski arhiv u Hvaru, Galli ... Visitat., 77. - Ta "Krnjena gomila" spomenuta je na istom lokalitetu i 1331. godine kao Krnja (Chergna)gomila - Statuta, 206. Godine 1819. lokalitet se navodi: "Cargnena Gomila o sia Hum" (župni arhiv u Vrbanju, kao bilj. 17). Gomila, kasnije u imenu iskrivljena kao Krvava (Karvova) nestala je, čini se, za gradnje ceste 1930-ih godina (podatak kolege, arheologa Nikše Vujnovića).

Zanimljivo da je malo iza gradnje ta crkvice poslužila za ostavljanje nezakonite djece. Tako je tu 1805. pronađen Mate Dominik ((Biskupski arhiv u Hvaru, br. 360/1829), a 1811. dvoje: Ivan i Antun (arhiv Centra za zaštitu kulturne baštine u Hvaru, arhiv općine Hvar, XXIV., 29/1811).

potpisao Francesco Natalis,⁵³ Mlečanin koji je i u drugoj polovici ottocenta još slikao na barokni način.⁵⁴

Crkvica sv. Mihovila

Nešto niže od prijespomenute lokacije, na početku polja ispod ceste, i ona je jednostavna pačetvorina presvođena bačvastim svodom i pod krovom od kamenih ploča. Na vrhu je pročelja križ iznad mrtvačke glave, a nad vratima godina gradnje, 1886. Nalijevo od oltara na drvenoj ploči je podatak o graditelju, zanimljiv kao hrvatski zapis iz vremena narodnog preporoda:

**U.LJUBAVI.I.HARNOSTI
GOSPODIN.VISKO
PAVIČIĆ.TRESIĆ
SAGRADI.NA SLAVU
BOŽJU.I.S.MIHOVILA
I.DUŠA.OD.PURGATO
RIA.NA.21/5.1886.**

Na drvenom su oltariću dvije kamene glavice-kapiteli s motivom bujnoga gotičkog lišća, pa je moguće da su jedini preostatak stare crkve Sv. Duha iz sredine 15. stoljeća. Umjesto oltarne slike mala je kolorirana gravura sv. Mihovila iz 18/19. st., nekoć zacijelo kućna devocionalija.

Crkvica sv. Lucije

U najzapadnijem vrbanjskom odlomku Glavica, sagrađena je 1899. godine.⁵⁵ Predoltarnik je barokni; nažalost prebojani antependij iz 17. stoljeća, vjerojatno donesen iz župne crkve pošto su u njoj podignuti noviji žrtvenici.

---

53. Slika je blagoslovljena 1855. - Biskupski arhiv u Hvaru, br. 208/1855.

54. Obnovio je 1864. sliku sv. Magdalene u svetičinoj crkvici kraj Hvara (J. KOVAČIĆ, n. dj. /7/, 230), danas u stolnoj riznici, a možda je i naslikao ukrasnu palu s Bogom Ocem i anđelima iza svetohraništa na oltaru Presv. Otajstva u hvarskoj katedrali.

55. Župni arhiv u Vrbanju, tekući spisi; Kaptolski arhiv u Hvaru, XV, 14; Biskupski arhiv u Hvaru, br.1677/1899 (Protokol). - Međutim se i 1895. g. tu spominje crkvica sv. Lucije "alquanto mal tenuta" (Biskupski arhiv, Vizitacije Carev, 63), pa će biti riječ o popravku ili nadogradnji starije.

Crkvice Srca Isusova

Na južnome kraju sela, uz put prema Svirčima i s ulazom na istoku (kao što Sv. Josip ima ulaz sa sjevera), sagradio ju je 1923. Juraj Bratanić pok. Nikole⁵⁶ i kasnije predao župi. Najzanimljiviji su slijepi lukovi na bočnim stranama crkvice, očito nastali po ugledu na one u Sv. Vidu na Humu. Tako je predromanika našla odjeka u istoj seoskoj sredini i u 20. stoljeću!

Kapelica sv. Roka

Uz cestu u odlomku Gorica na istočnome kraju sela, nepoznata vremena gradnje, no vjerojatno nije starija od 19. stoljeća. Drveni kip sv. Roka u njoj (vis. 83 cm), sačuvane izvorne polikromije i danas dosta oštećen, spada međutim među najvrednije sačuvane vrbansjske umjetnine. Pretpostavljamo da potječe iz župne crkve, u kojoj se 1627. spominje Gospin oltar (uz posebni Gospe od Ruzarija s "lijeve" strane) gdje su bili kipovi sv. Magdalene i sv. Roka.⁵⁷ Svetac je, naime, okrenut nadesno i po tome se može vjerovati da nekoć stajao na žrtveniku sa strane nekog središnjeg svetog lika, a kip slogovno odgovara vremenu toga spomena. Lijepo modelirana glava, snažno izvedeni udovi u emfatičkom stavu tijela - sv. Roko oslanja nogu na kamen pokazujući kužnu ranu na zagaljenom bedru - i pogotovu svečev ogrtač koji se u bogatim naborima dramatično povija u smjeru suprotnom od pokreta tijela, govorili bi o kipu kao djelu kvalitetna baroknog majstora.⁵⁸

Kapelica sv. Liberata - uz put prema Svirčima (19. st. ?) je prazna.

---

56. Biskupski arhiv u Hvaru, br. 886/1923 (Protokol).

57. Morarijeva vizitacija (bilj. 8), 162-163. Spominje se i 1637. g. u Jurjević-Zorzijevoj vizitaciji (bilj. 48, 448) kao "imago sculpta".

58. Godine 1974. - zauzimanjem župnika S. Štambuka - načinjena su nova željezna vrata kapelice ("Duhovski plamen" /12/, 4/1974, 4). Kapelica je pravljena nedavno.

Župna kuća

U veljači 1754. odlučili su vrbanjski bratimi Duha Svetoga sagraditi kuću za župnike kao "prijeko potrebitu" (indispensabile Fabrica) i u tu svrhu posuditi, jer nije bilo tekućih sredstava, 800 libara na račun svojih budućih prihoda. Godine 1804. rade na kuhinji (vjerojatno) župne kuće mjesni zidari Ivan Budrović, Ivan Miloš, Jakov Vidošević, Nikola Lušić, Frane Razović, Petar Bratanić, Dinko Čubretović, Jakov Račić i drugi.⁵⁹ Novu je sagradio poznati jelšanski poduzetnik Antun Milošević 1854.-1856. godine.⁶⁰ Prodana je pred desetak godina za gradnju nove župne kuće u blizini crkve i potom obnovljena. _ Tzv. "kapelanovu kuću", danas ruševinu, oporučio je kraj svoje stojne na zapadnom kraju Gorice don Donko Pavičić (1772.-1857.).⁶¹

Groblja

Najstarija će gobišta morati ustanoviti arheološka istraživanja. Groblje u ogradi *oko crkve sv. Kuzme i Damjana* nastalo je zacijelo kad i ona, početkom 15. stoljeća. Spominje se u 17. i 18. stoljeću⁶² možda kao već napušteno, a ulegnuća se grobnih jama naziru i danas.

Groblje oko današnje župne crkve sv. Duha moralo je nastati kad i crkva, najkasnije u 15. stoljeću, a prvi ga spominje Valier 1579. godine.⁶³ U najstarije su vrijeme ovdje kao i drugdje grobnice postojale i u samoj crkvi, i okolo nje. Godine 1725. plaćeno je meštru Petru Suzičiću iz Sumartina za tri grobne ploče (valjda u crkvi) 127,10 libara, a 1750. g. iskopali su Vrbanjani Fredotović, Pavičić i Milošević grobne rake pred oltarom Presv. Ruzarija i za to primili 70 libara.⁶⁴ Godine 1777. dopušta knez Anzolo Barbaro bratovštini Duha Svetoga skupštinu u svrhu gradnje grobnica u crkvi, te podignuća novoga groblja oko crkve (Nuovo Cimiterio in fondo Eccle-

---

59. Župni arhiv u Vrbanju, svezak kao u bilj. 17.

60. Historijski arhiv u Zadru, Građevinska sekcija, svez. 147.

61. Biskupski arhiv u Hvaru, svezak Vrbanj III.

62. ISTO, Milani Visitationes, posebni svezak, 47 (1645. g.); Bonaiuti Visitations, nav. mj. (bilj.14).

63. D. DOMANČIĆ, n.dj. /11/, 37.

64. Računska knjiga Ruzarija (bilj. 34), 33v, 77.

siastico).⁶⁵ Početkom 19. st. zabranila je francuska i austrijska vlast zakopavanje po crkvama, pa se sahrane 1827. g. vrše samo uokolo crkve, koje je godine podignut i ogradni zid groblja,⁶⁶ a 1828. g. i grobišna vrata.⁶⁷ Još se 1847. g. spominje u crkvi nekoliko grobnica⁶⁸ kojima danas nema traga. Pred crkvom je sada od starijih grobnih ploča samo ona s hrvatskim, nevjesto klesanim natpisom:

O Vde.POCIVA.M.IVAN

LUSiC.p.MICULe

ROGeN. NOVeNBR 21

GODINE 1780.

UMRI GIVNA 12

GODINE.1847.

B.D.P.V.R.S.

tj.: *Ovde počiva meštar Ivan Lušić pokojnoga Mikule, rojen novembra 21., godine 1780., umri juna 12., godine 1847. Bože, daj pokoj vičnji i rajsku slavu!*“ (Kraticu pročitao don Branimir Marinović).

Uz crkvu je na jugoistoku i stablo košće (koprive) staro oko 160 godina.

Novo je groblje, podignuto od obnovljene bratovštine Sv. Duha svjetroistočno do crkve, blagoslovio 12. VII. 1886. kanonik Š. Petrić.⁶⁹ Na tom je groblju i spomenik kapetanu Petru Pavičiću, brončani reljef Ivana Rendića⁷⁰ te spomen-reljef liječniku Marku Stipetiću (umro 1882.), vjerojatno također Rendićev.

---

65. Župni arhiv u Vrbanju, nav. svez. (bilj. 17).

66. Biskupski arhiv u Hvaru, Skakoc II. Vizitacija, 291-292.

67. ISTO, br. 107 i 253/1828.

68. D. LOVRIĆ, n. dj., /18/ i mj.

69. Biskupski arhiv u Hvaru, Vizitacije biskupa Ilijića III., 21. Dozvola za gradnju i za prenošenje ovamo grobnih ploča iz crkve dana je 1873., kada su počeli radovi (Isto, br.428 i 506/1873).

70. D. BERIĆ, *Skulpture, slike, portreti i panorame na otoku Hvaru. Popis spomenika* (bilj.4), 91; D. KEČKEMET, Ivan Rendić, u: *Brački zbornik* 8, Supetar 1969, 320, 491, 540.

Najnovije je groblje sagrađeno 1980-ih g. južno od crkvice sv. Kuzme i Damjana pod selom, po projektu Hvaranina Dragutina M. Štambuka. Time se krug vrbanjskih grobišta (barem onih poznatih) na neki način zatvorio.

* * *

Završavajući ovaj sažeti prikaz najznačajnijih spomenika u Vrbanju, želimo spomenuti i neke najistaknutije sinove ovoga sela. Književnik *Ante Tresić Pavičić* (1867.-1949.) i pjesnik *Pere Ljubić* (1901.-1952.) kome-morirani su spomen-pločama na rodnim kućama. Možda je najznamenitiji *Matij Ivanić* (umro u Rimu 1522/23.), vođa hvarškoga pučkog ustanka, jedne od prvih europskih građanskih revolucija. I on ima noviju ploču u "Kraljevim dvorima", no iako na njoj stoji da je tu "živio", moramo otkloniti tu pretpostavku. Ivanićeva je rodna ("stara") kuća bila srušena još za njegova života, a čini se da su kuće Ivanićevih bile na južnome kraju sela, kraj onih Regović i Pavičić-Donkić te novije crkvice Srca Isusova.⁷¹

Na kraju bismo istaknuli još jednog znamenitog, a nedovoljno poznatog Vrbanjanina. To je svećenik *Dominik Pavičić* iz 18. stoljeća, član splitske kongregacije sv. Filipa Nerija. O njegovu se životu zasad ne zna ništa osim onoga što govori knjiga koju je izdao u Mlecima 1754.⁷² a kojoj donosimo skraćeni naslov: "*Govorenja sveta chjudoredna ... varhu svih nedigl-jaa od godiscchja ... Ivana Kampadelli popa padovanskoga ... prinesseno u*

---

71. A. GABELIĆ, *Ustanak hvarskih pučana*, Split 1988, 512 i 518 (na str. 668 izvor je krivo naveden kao "sv. Cristoforo ..." umjesto: X.Foro ...). - Tradicionalna lokacija gdje je spomen-ploča nosi ime Kraljevi dvori, no teško je vjerovati da je naziv po sjedištu "najstarijih plemića i župana" (N. DUBOKOVIĆ, n.dj. /7/, 73). "Kralj" je očito bio nadimak neke vrbanjske obitelji. Već se 1380. g. javlja u obližnjem Dolu Radoš Kralj (Statuta, 339), a 1466. u samom Vrbanju Damjan Kraljićević (Arhiv HAZU, Acta Pharensia, 8). - Kraljevi su dvori u širem arealu "Bratanića kler" (u izvornome značenju grčkoga "kleros" = ždrijeb, dio dobiven ždrijebom!).

72. Formata v8, XVI + 520 str. - Znameniti hrvatski arheolog, povjesničar i književni povjesničar Starograđanin Šime Ljubić, i sam dalekim podrijetlom iz Vrbanja (G.B. NOVAK, *Alcune lezioni ...* Zara 1874, 26-28) u svom djelu: *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*, Vienna-Zara 1856, 248 - kaže da je Pavičić svoj prijevod Campadellija objavio 1749., te još napisao: *Govorenja sveta ćudoredna u slovinski jezik uradjena !!!*.

harvaski je33ik od Dominika Pavicichja Huaranina i3 Varbagna popa od Skupa S. Filippa u Splittu prika3ano svim prisvitlim, i pripocctovanim arki-biskupom, i biskupom od harvaskih darxavaa ..., tj. hrvatskih biskupija. Taj se prevedeni priručnik za crkvene propovijedi, namijenjen "xupnikom od selaa" koristio i u 19. stoljeću. Knjiga je najznačajnija po prevoditeljevu rodoljublju. Sâm kaže da ju je preveo "za ljubav moga harvaskoga je33ika, nascim ljudem", a upućuje ju nadbiskupima i biskupima "Karvaskoga naroda". Pavičić u istome predgovoru "sctiozu bogomionomu" objašnjava i pravopis koji je upotrijebio, nasljeđujući Ignjata Đorđića, biskupa Kačića, Kanavelovića, kanonika Salečića i Della Bellu. Tako nam taj Vrbanjanin svjedoči o hrvatskoj narodnoj svijesti na Hvaru i pri koncu duge mletačke vlasti.⁷³

---

73. I. OSTOJIC, Kako su Hrvati nazivali svoj jezik, *Kolo* 1/2, Zagreb 1971, 116 i dr.

Riassunto

I MONUMENTI DI VRBANJ SULL' ISOLA DI HVAR

Joško Kovačić

L'articolo tratta i monumenti sacri nel villaggio di Vrbanj sull'isola di Hvar, in occasione del secondo centenario dalla consecrazione di quella chiesa parrocchiale.

Scrivendo in base alle fonti archivistiche finora inedite ed anche a quelle già pubblicate l'autore, dopo un breve cenno archeologico-storico sul paese, menziona le chiese di s. Vito e di ss. Cosma e Damiano, la prima del 12. o 13. sec. ma con elementi sempre preromanici, e l'altra dai primi quattrocento con tratti romanico-gotici.

La parrocchiale dedicata allo Spirito Santo è eseguita nello stile barocco semplicissimo "rurale". Nello stato attuale risale per lo più al settecento ed è opera di Michele Raffanelli da Barletta, architetto stabilito a Makarska. Viene descritto anche il suo mobiliare, in cui si distinguono il crocifisso grande di legno dipinto, lavoro tardogotico con elementi già chiaramente rinascimentali, che potrebbe essere di un seguace di Juraj Petrović, e la statua della Madonna "della Consolazione" pure di legno dipinto, datata intorno al 1500. e proveniente, secondo la tradizione, dal soppresso convento domenicano sull'isoletta di Šćedro. La pala della "Discesa dello Spirito Santo" di Baldissera D'Anna, pubblicata già anni fa da K. Prijatelj, qui viene datata nel 1621.

Segue la descrizione delle altre chiesette e capellette del villaggio (nel mobiliare delle quali si distingue la statua di legno dipinto barocca di s. Rocco, dell'inizio del seicento), del cimitero e della casa parrocchiale, con iscrizioni più importanti. L'articolo si chiude con una memoria degli uomini più illustri di Vrbanj dal 15. al 20. secolo.